

УДК 343.373(477)
DOI 10.31733/2078-3566-2021-1-194-202

Тетяна ЛЕОНЕНКО®
доктор юридичних наук

Дмитро ШИЯН®
кандидат юридичних наук,
доцент

Ольга ШИЯН®
кандидат юридичних наук,
доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»

**ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО НЕЦІЛЬОВОГО
ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ
БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ ІЗ БЮДЖЕТУ БЕЗ УСТАНОВЛЕНИХ
БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ ПЕРЕВИЩЕННЯМ**

Здійснено спробу визначення об'єкта кримінального правопорушення щодо нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без установлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, на підставі аналізу наукових поглядів, теоретичних положень та законодавства з цієї проблеми. З урахуванням того, що кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 210, 211 Кримінального кодексу України (КК), посягають на бюджетну систему України, зокрема на відносини, що виникають у процесі виконання бюджетів, а ці відносини не належать до господарських, і діяльність у цій сфері не є господарською, видається доцільним змінити чинну назву розділу VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК, що містить указані статті, на таку: «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності та бюджетної системи». Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, є суспільні відносини, що виникають у процесі виконання державного та місцевих бюджетів у частині використання бюджетних коштів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, бюджетна система, господарська діяльність, господарські відносини, виконання бюджетів, нецільове використання, бюджетні кошти

Постановка проблеми. Як відомо з теорії кримінального права, об'єкт є обов'язковим елементом будь-якого складу кримінального правопорушення. Дослідження об'єкта кримінального правопорушення завжди вирізнялося дискусійними точками зору й еволюці-

---

© Леоненко Т.Є., 2021
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8466-7192>
leonenko-t@ukr.net

© Шиян Д.С., 2021
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2057-6942>
dsshian@gmail.com

© Шиян О.Ю., 2021
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2336-2314>
dsshian@gmail.com

оувало, переважно через закономірність визначення об'єкта суспільно небезпечного діяння в юридичній практиці чи в порядку наукового тлумачення. Тому вказане вчення не тягне жодних дискусій у його покликанні для еволюції науки кримінального права й розвитку правоохоронної діяльності.

Об'єкт кримінального правопорушення посідає значне місце в системі елементів складу кожного суспільно небезпечного діяння, у тому числі використання коштів бюджету всупереч визначеним цілям, надання бюджетних кредитів або здійснення бюджетних витрат із перевищенням установлених призначень бюджету чи без них, тому що він є обов'язковим його елементом.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. У юридичній літературі питанням кримінально-правової протидії використанню коштів бюджету всупереч визначеним цілям, здійснення бюджетних видатків або надання бюджетних кредитів із перевищенням установлених призначень бюджету чи без них приділено увагу в працях П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, П. С. Берзіна, Н. О. Гуторової, Ю. А. Дорохіної, О. О. Дудорова, В. М. Киричка, В. П. Коржа, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, О. І. Перепелиці, В. В. Сташиса, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка та інших авторів. Однак у роботах цих науковців саме об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 Кримінального кодексу України (далі – КК), досліджено недостатньо.

У сучасній українській науці проблему об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, досліджували: О. В. Тихонова «Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України» (Київ, 2009 р.), Р. А. Волинець «Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства: ст. 210 КК України» (Київ, 2011 р.), О. З. Гладун «Криминологічна характеристика, детермінація та запобігання злочинам проти порядку виконання бюджету» (Київ, 2012 р.). Але робота О. В. Тихонової захищена до викладення ст. 210 КК в новій редакції відповідно до Закону України від 8 липня 2010 р. № 2457-VI. Дослідження ж О. З. Гладуна здійснено з криминологічної науки, а не з кримінального права. Результати, отримані зазначеними авторами, становлять теоретичну основу для розуміння та подальшого вивчення об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК. Водночас у їх працях ця проблема носить дискусійний характер.

Метою статті є вирішення проблемних питань визначення об'єкта кримінального правопорушення щодо використання коштів бюджету всупереч визначеним цілям, надання бюджетних кредитів або здійснення бюджетних витрат із перевищенням установлених призначень бюджету чи без них.

Виклад основного матеріалу. До об'єктивних ознак належать ознаки, зокрема, об'єкта кримінального правопорушення. Не вступаючи в полеміку щодо концепцій визначення об'єкта кримінального правопорушення, візьмо за основу ту, що визначає його як суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом та яким заподіюється шкода або створюється загроза її заподіяння. Об'єкт кримінального правопорушення необхідно досліджувати синхронно у двох аспектах: у вузькому значенні, що розкриває його сутність, і в широкому – що відображає, крім того, структуру (форму) цієї дефініції. У вузькому значенні об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечуються законом України про кримінальну відповідальність, у галузі яких заподіюється шкода чи створюється небезпека її завдання. У широкому значенні об'єкт кримінального правопорушення – це елемент складу кримінального правопорушення, що створений суспільними відносинами, які забезпечуються законом України про кримінальну відповідальність та в галузі яких заподіюється шкода або створюється небезпека її завдання (обов'язкова риса), а так само містить у собі предмет кримінального правопорушення та потерпілого від кримінального правопорушення (необов'язкові риси).

Поділ об'єктів кримінального правопорушення на види відіграє значну теоретичну та прикладну роль, адже дає можливість більш ґрунтовно встановити їх зміст, а так само відносини, що забезпечуються законом України про кримінальну відповідальність, з'ясувати вплив об'єкта на генезу кримінального законодавства, сприяє вдосконаленню практики застосування чинних норм кримінального права.

Загальновідомими та популярними в кримінально-правовій науці є «вертикальна» та «горизонтальна» класифікації об'єктів кримінального правопорушення. «По вертикалі» найбільш поширеною є чотирирівнева класифікація, згідно з якою визначають загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти. Тому наше дослідження, присвячене розгляду об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, ґрунтуватиметься саме на цій класифікації.

Як визнано, загальний об'єкт формує систему всіх суспільних відносин, що поставлені під охорону чинного кримінального закону, зокрема ті, що встановлені ст. 210 КК.

До теперішнього часу в науці залишається спірною проблема родового об'єкта цього складу кримінального правопорушення та, відповідно, назви розділу, у якому розташовується ст. 210 КК. Це пов'язано з ґрунтовними аспектами довільності та браку уніфікації ознак, що визначають суспільно небезпечні наслідки та предмети кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

В. Я. Тацій вважає родовим об'єктом господарських кримінальних правопорушень систему господарства [1, с. 204]. В. О. Навроцький розуміє, що ним є система господарювання України, уточнюючи при тому, що ця система господарювання містить: 1) сукупність галузей виробництва та праці, у яких виробляється суспільна продукція і в яких здійснюються її розподіл та обмін; це транспорт, сільське господарство, промисловість, обслуговування, торгівля, зв'язок тощо; 2) засади, на підставі та зі застосуванням яких функціонують певні сфери виробництва, роботи й економіка в цілому [2, с. 7]. О. І. Перепелиця визнає під родовим об'єктом цього виду кримінальних правопорушень систему суспільних відносин, що виникають у сфері економічних відносин соціуму [3, с. 5]. А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько визначають родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері господарювання як галузь господарських відносин, інакше кажучи, урегульовану державою діяльність членів соціуму стосовно збуту й виробництва продукції та товарів різноманітного призначення, виконання робіт і надання послуг, що являють собою систему господарювання [4, с. 388]. Р. А. Волинець зазначає, що на сучасному етапі родовим об'єктом кримінальних правопорушень, що зазіхають на законодавство про бюджетну систему, є відносини, які охороняють визначений порядок витрачання й формування коштів бюджетів, інакше кажучи, відносини в галузі перерозподілу, використання й розподілу децентралізованих та централізованих фінансів. Подібні відносини утворюються на основі фінансового законодавства між державою й людьми в ході витрат та формування коштів бюджетів. Тому кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК й у розділі «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», утім, практично стосується безпосередньо не галузі господарювання, а фінансової галузі функціонування держави [5, с. 99].

Очевидно, що позиції науковців щодо родового об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, досить неоднозначні. Подібна неоднозначність пояснюється розбіжністю певних вимог кримінального закону й позицій чинних господарсько-правових норм. Зокрема, Господарський кодекс України (далі – ГК) встановлює предметом свого правового регулювання господарські відносини, які утворюються в ході здійснення й організації господарської діяльності суб'єктів господарювання між собою, а так само між цими та іншими суб'єктами господарських правовідносин (ст. 1). Під господарською діяльністю в ГК (ст. 3) розуміється діяльність суб'єктів господарювання в галузі суспільного виробництва, спрямована на збут та виробництво продукції або товарів, надання послуг або виконання робіт цінного характеру, що мають вартісну визначеність. Разом із тим, відповідно до ст. 4 ГК, відносини в галузі фінансів, які утворюються в ході розподілу, використання та формування бюджетів усіх щаблів, у цілому не можуть бути предметом правового регулювання ГК. Тобто відносини, пов'язані з виконанням (розподіл, мобілізація, використання й перерозподіл) бюджетів та їх формуванням, не є господарськими, а визначаються БК. Подібна колізія вимог КК та ГК сформулировала аргументовану основу Н. О. Гуторовій, яка розглядала питання кримінально-правового регулювання фінансів держави, установити родовий об'єкт досліджуваних кримінальних правопорушень як систему відносин, що виникають у галузі державної фінансової діяльності стосовно розподілу, мобілізації, використання та перерозподілу децентралізованих та централізованих грошових коштів суспільного призначення [6, с. 93–94].

Виходячи із сутності чинного законодавства, родовий об'єкт кримінальних правопорушень у галузі господарювання можна сформулювати як суспільні відносини, які утворюються в ході виготовлення всією системою сфер економіки суспільної продукції, її обміну й розподілу, надання послуг та виконання робіт цінного характеру, а так само в ході виконання й формування бюджетів.

Наведені доводи є безсумнівним прикладом того, що кримінальні правопорушення, учинювані в галузі виконання й формування бюджетів усіх щаблів, повинні залишитися об'єктом подальших наукових досліджень із метою вирішення питання визначення їх місця в структурі Особливої частини КК. Видається раціональним подати кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 210, 211 КК, в окремому розділі, проте у зв'язку з невеликою їх кількістю необхідно доповнити чинну назву розділу VII «Кримінальні правопорушення у

сфері господарської діяльності» й викласти її в такому формулюванні: «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності та бюджетної системи».

Видовий об'єкт варто визначати: 1) лише тоді, коли родовий об'єкт утворюється з широкого виду суспільних відносин, кожен із яких поєднує два й більше безпосередніх об'єкти; 2) лише там, де утворення подібного видового об'єкта матиме важливість у правозастосуванні й теорії. Із урахуванням цього всі вказані засади для встановлення видового об'єкта складу кримінального правопорушення мають місце в разі формулювання видового об'єкта кримінальних правопорушень у сфері господарювання.

М. І. Мельник кримінальне правопорушення, передбачене, зокрема, ст. 210 КК, відносить до так званих умовних корупційних кримінальних правопорушень, учинення яких не завжди супроводжується ознакою корупційності, – в одних випадках вони мають корупційний характер, в інших – ні. Це зазвичай пов'язано із законодавчим описанням ознак суб'єкта кримінального правопорушення (може вчинятися як службовими, так і неслужбовими особами) і суб'єктивної сторони кримінального правопорушення (для наявності складу кримінального правопорушення закон не вимагає корисливої мотивації чи іншої особистої зацікавленості) [7, с. 149–150]. Г. Л. Шведова також у своїх працях досліджує «нецільове використання бюджетних коштів...» у межах корупційної злочинності [8]. До речі, згідно з приміткою до ст. 45 КК, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, вважається корупційним кримінальним правопорушенням.

Ю. А. Комісарчук та В. М. Попович відносять кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, до кримінальних правопорушень у сфері виконання бюджету [9, с. 139; 10, с. 116].

Хоча Н. О. Гуророва прямо не зазначає, до якого виду відносин кримінальних правопорушень проти державних фінансів належить злочин, передбачений ст. 210 КК, але за їх змістом можемо припустити, що до виду, який утворюють відносини, які виникають на підставі фінансово-правових норм між державою й юридичними або фізичними особами в процесі розподілу, перерозподілу та використання державних фондів фінансових ресурсів. Функцією цих відносин є здійснення планового використання з метою фінансування державних видатків коштів, отриманих у результаті їх мобілізації до бюджетів і державних цільових фондів. Ці кошти розподіляються на підставі фінансово-правових норм та індивідуально-правових актів і повинні перерозподілятися та використовуватися виключно за цільовим призначенням [6, с. 94–95].

В. Я. Тацій, О. І. Перепелиця та В. М. Киричко залежно від безпосереднього об'єкта посягання кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, відносять до кримінальних правопорушень у сфері кредитно-фінансової, банківської та бюджетної систем України [11, с. 186]. Однак такий вид доволі широкий для нашого дослідження та включає чимало різнопланових безпосередніх об'єктів посягання. До того ж у цій класифікації серед шести названих видів три включають лише по одному кримінальному правопорушенню.

Класифікуючи кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності залежно від видового об'єкта, О. О. Дудоров пропонує відносити кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, до кримінальних правопорушень проти системи бюджетного регулювання [12, с. 221], пізніше з С. Р. Тагієвим – до кримінальних правопорушень проти бюджетної системи [13, с. 449].

Р. В. Волинець указує, що це кримінальне правопорушення безпосередньо стосується бюджетної системи держави, а тому його можна віднести за цією ознакою до кримінальних правопорушень, що посягають на бюджетну систему [5, с. 99].

Отже, спираючись на проведений аналіз та враховуючи, що видовий об'єкт кримінальних правопорушень повинен охоплювати основні безпосередні об'єкти суспільно небезпечних діянь, що входять до цього виду (цієї групи) кримінальних правопорушень, а також зважаючи на класифікацію розглядуваних кримінальних правопорушень залежно від безпосереднього об'єкта посягання, вважаємо видовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, суспільні відносини у сфері забезпечення та охорони бюджетної системи України.

Безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є конкретні суспільні відносини, що утворюються в певній сфері господарської або фінансової діяльності держави.

Щодо основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, у літературі існують різні думки, зокрема його визначають як: установленний бюджетним законодавством порядок використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, що здійснюються органами державної влади України та органами місцевого

самоврядування; суспільні відносини з розподілу, перерозподілу та використання бюджетних коштів, що використовуються для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування; установлений порядок виконання державного й місцевих бюджетів та порядок використання бюджетних ресурсів; суспільні відносини у сфері використання бюджетних коштів; кредитно-фінансову систему України у сфері бюджетної діяльності; установлений законодавством України порядок використання бюджетних коштів та порядок виконання бюджетів; суспільні відносини, що складаються під час виконання бюджету за видатками, зокрема, унормованого порядку управління бюджетними видатками та порядку використання бюджетних коштів, передбачених бюджетами всіх рівнів; суспільні відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України в частині здійснення видатків або надання кредитів.

О. О. Дудоров і С. Р. Тагієв зазначають, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, є бюджетна система України в частині встановленого порядку виконання державного та місцевих бюджетів за видатками й кредитування з бюджету. Указаний порядок покликаний із фінансового боку забезпечити виконання державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими бюджетними установами та одержувачами бюджетних коштів покладених на них завдань і функцій, а також своєчасне повернення до бюджетів коштів, наданих як кредити. У порядку, визначеному бюджетним законодавством, здійснюються операції, пов'язані з наданням коштів із державного або місцевого бюджету на умовах повернення, платності та строковості, у результаті яких з'являються зобов'язання позичальника перед відповідним бюджетом (надання кредитів, бюджетних позичок і фінансової допомоги на поворотній основі) [13, с. 531–532].

Проте вищенаведені формулювання недостатньо точно, а іноді дещо широко окреслюють коло суспільних відносин, що виступають основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК. А тому це питання потребує уточнення. Визначення основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення повинно відповідати назві та диспозиції статті Особливої частини КК, зокрема назві та диспозиції ст. 210 КК.

При цьому структурними елементами суспільних відносин, зокрема кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, є такі.

1. Суб'єктами (учасниками, носіями) цих суспільних відносин є держава (в особі органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування), з одного боку, та відповідні службові особи цих органів або організацій (юридичних осіб), які є розпорядниками або одержувачами бюджетних коштів, – з іншого, що співвідносяться один з одним як суб'єкт та об'єкт впливу.

2. Предмет, щодо якого існують ці суспільні відносини, має матеріальний характер, збігається з предметом цього кримінального правопорушення та являє собою бюджетні кошти.

3. Соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст цих суспільних відносин полягає в тому, що відповідні службові особи здійснюють повноваження щодо використання бюджетних коштів, видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету, тобто щодо розпорядження або одержання бюджетних коштів. Зловживаючи цими повноваженнями або перевищуючи їх, ці службові особи порушують цей соціальний зв'язок і тим самим завдають шкоди бюджетній системі України.

Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення має перебувати у сфері відповідного родового об'єкта, співвідноситися з ним як частина й ціле. Отже, основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, є суспільні відносини, що виникають у процесі виконання державного та місцевих бюджетів у частині використання бюджетних коштів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, спрямоване проти системи бюджетного регулювання, одним із його додаткових об'єктів (поряд із конституційними правами громадян і порядком здійснення службовими особами службових повноважень) виступає система оподаткування.

Оскільки суб'єктом цього кримінального правопорушення є службова особа, про що зазначено в диспозиції ч. 1 ст. 210 КК, і ця службова особа через особливості суспільно небезпечного діяння, описаного в цій кримінально-правовій нормі, може його вчинити лише з використанням свого службового становища, і за своїм змістом це діяння є службовим зловживанням або перевищенням, то це кримінальне правопорушення посягає, крім інших, на два додаткових обов'язкових (необхідних) об'єкти:

– суспільні відносини, які визначають і регулюють зміст правильної роботи апарату органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх підприємств, установ чи організацій щодо реалізації завдань, які стоять перед цими органами, а також їх авторитет;

– суспільні відносини, які визначають і регулюють зміст правильної роботи апарату організацій недержавних форм власності щодо реалізації завдань, які стоять перед ними, а також їх авторитет.

Під змістом правильної роботи державного апарату та апарату органів місцевого самоврядування потрібно розуміти діяльність їх посадових та службових осіб в інтересах громадян, держави та охорони закріплених у Конституції й законах України суспільних відносин.

Щодо змісту правильної роботи організацій незалежно від форм власності, то він полягає у виконанні їх посадовими та службовими особами наданих їм прав та повноважень в інтересах своїх організацій, але не всупереч інтересам окремих громадян і держави в цілому.

На наш погляд, порушуючи встановлений законодавством порядок використання бюджетних коштів, заважаючи нормально здійснювати управлінську (керівну) діяльність органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування й організаціям, впливаючи на забезпечення цими коштами завдань і функцій, які здійснюються цими органами й організаціями, винний тим самим підриває їх авторитет.

Авторитетом як об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують реалізацію передбачених законодавством форм впливу, підпорядкування, вимог, вказівок та розпоряджень органів державної влади, органів місцевого самоврядування й організацій у межах їх повноважень.

Згідно з ч. 2 ст. 8 Закону України «Про основи національної безпеки України», основним напрямом державної політики з питань національної безпеки України в економічній сфері є забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, порушуючи збалансованість бюджетної системи, порушує економічні відносини в державі в бюджетній сфері, створюючи небезпеку економічним інтересам України. Підтвердженням цього є також розташування ст. 80-3, якою передбачалася відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України і яка є подібною до ст. 210 чинного КК, у главі 1 «Злочини проти держави» Особливої частини КК 1960 р. Формуючи глави Особливої частини в КК 1960 р. залежно від родового об'єкта, тим самим законодавець визнавав родовим об'єктом цього злочину національну безпеку держави, що може бути в різних сферах, зокрема в економічній, щодо своєчасного виявлення, запобігання й нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам у галузі бюджетної політики. Хоча законодавець у чинному КК розмістив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210, у розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Особливої частини, але це суспільно небезпечне діяння продовжило, крім того, посягати на економічну безпеку держави як складову національної безпеки. Отже, додатковим обов'язковим (необхідним) об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, крім іншого, також є економічна безпека держави (складова національної безпеки України) – стан економіки, при якому забезпечується досить високе та стійке економічне зростання, ефективне задоволення економічних потреб, контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів, захист економічних інтересів на національному та міжнародному рівнях.

Крім того, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, може факультативно (необов'язково) заподіювати шкоду або створювати реальну загрозу її заподіяння суспільним відносинам, на забезпечення фінансування яких були виділені відповідні кошти та які були порушені цим посяганням. У ст. 2 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» та додатку 7 до нього законодавець поряд з іншими програмами та заходами окремо затверджує розподіл видатків на забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами й функціонування органів та установ системи правосуддя. І родовим об'єктом кримінальних правопорушень розділу XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» Особливої частини КК є правосуддя. Правосуддя – це вид правоохоронної та правозастосовної державної діяльності, у результаті якої реалізується (проявляється) судова влада щодо справедливого судового вирішення спорів і здійснення судочинства. Якщо кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, посягає на забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами правосуддя, то воно може бути й додатковим об'єктом цього кримінального правопорушення.

У ст. 2 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» та додатку 3 до нього серед інших програм і заходів указано: «Збереження природно-заповідного фонду» (код програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету 2701160; код функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету 0520); «Здійснення природоохоронних

заходів, зокрема з покращення стану довкілля» (коди класифікації 2701270 та 0540 відповідно) та «Здійснення заходів щодо реалізації пріоритетів розвитку сфери охорони навколишнього природного середовища» (відповідні коди класифікації 2701500 та 0540) тощо. І родовим об'єктом кримінальних правопорушень, які вміщено в розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» Особливої частини КК, є довкілля. Крім того, у ч. 1 ст. 1 КК довкілля зазначено серед об'єктів кримінальних правопорушень, правове забезпечення охорони яких має своїм завданням КК. Навколишнє природне середовище (довкілля) як об'єкт кримінального правопорушення – це суспільні відносини щодо умов охорони багатофункціонального збалансованого єдиного комплексу, до якого належить і людина, його захист, розумне використання, оздоровлення та відновлення для сучасних і майбутніх генерацій, що гарантуватиме його нешкідливість для здоров'я та життя. Отже, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, додатково (факультативно) може посягати на суспільні відносини щодо охорони природного права людей на безпечне довкілля, а також на сферу охорони, використання, збереження та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання й усунення небезпечного впливу господарювання й іншої діяльності індивіда на довкілля, збереження генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних компонентів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Значна частина бюджетних коштів виділяється на забезпечення конституційних прав громадян, зокрема, на заробітну плату працівникам, соціальний захист тощо. Соціальний захист – сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних із наданням фінансової допомоги окремим верствам населення, які через незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів.

Але на всі суспільні відносини, на забезпечення фінансування яких були виділені відповідні кошти, – довкілля, правосуддя, конституційні права громадян, зокрема, своєчасне отримання заробітної плати працівником і соціальний захист тощо – посягає кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, не завжди, а тому ці відносини є факультативними (необов'язковими) об'єктами цього кримінального правопорушення.

Висновки. Таким чином, розглянувши об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, можна зробити такі висновки. З урахуванням того, що кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 210, 211 КК, посягають на бюджетну систему України, зокрема на відносини, що виникають у процесі виконання бюджетів, а ці відносини не належать до господарських, і діяльність у цій сфері не є господарською, видається раціональним доповнити чинну назву розділу VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК, що містить указані статті, і викласти її в такому формулюванні: «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності та бюджетної системи».

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, є суспільні відносини, що виникають у процесі виконання державного та місцевих бюджетів у частині використання бюджетних коштів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Додатковими обов'язковими (необхідними) об'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, є система оподаткування, економічна безпека, службова діяльність та авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування або організацій. Додатковими факультативними (необов'язковими) об'єктами цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, на забезпечення фінансування яких були виділені відповідні кошти та які були порушені цим посяганням: довкілля, правосуддя, конституційні права громадян (зокрема, на своєчасне отримання заробітної плати працівником, пенсійне забезпечення, соціальний захист у зв'язку з безробіттям, тимчасовою втратою працездатності тощо).

Список використаних джерел

1. Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления : объект и система. Харьков : Изд-во при Харьк. ун-те «Вища шк.», 1984. 231 с.
2. Навроцький В. О. Господарські злочини : лекції для студентів юридичного факультету. Львів : Юрид. ф-т Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 1997. 60 с.
3. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности : комментарий к действующему законодательству. Харьков : Рубікон, 1997. 105 с.
4. Савченко А. В., Кузнецов В. В., Штанько О. Ф. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. 640 с.
5. Волинець Р. А. Безпосередній об'єкт нецільового використання бюджетних коштів, здійснен-

ня видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК України). Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. 2011. № 86. С. 98–101.

6. Гуророва Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. 459 с.

7. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 506 с.

8. Шведова Г. Л. Актуальні питання запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів в Україні. Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ : Редакц.-видавн. відділ Івано-Франк. ун-ту права імені Короля Данила Галицького, 2017. Вип. 3 (15). С. 55–62.

9. Комісарчук Ю. А. Детинізація економічних відносин в Україні (кримінально-правове та кримінологічне забезпечення) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 253 с.

10. Попович В. М. Теорія і практика детинізації економіки : монографія. Ірпін : Акад. держ. податк. служби України, 2001. 546 с.

11. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2015. 680 с.

12. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Атіка, 2009. 744 с.

13. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Вид-во «Елтон – 2», 2012. Т. 1. 780 с.

Надійшла до редакції 02.03.2021

References

1. Tatsiy V. Ya. *Otvettvennost za khoziaystvennyie prestupleniia : obiekt i sistema* [Responsibility for economic crimes : object and system]. Kharkov : Izd-vo pri Khark. un-te «Vishcha shk.», 1984. 231 s. [in Russ.].

2. Navrotskyy V. O. *Hospodarski zlochyny* [Economic crimes] : leksiia dlia studentiv yurydychnoho fakultetu. Lviv : Yuryd. f-t Lvivskoho derzh. un-tu im. I. Franka, 1997. 60 s. [in Ukr.].

3. Perepelitsa A. I. *Ugolovnaia otvettvennost za khoziaystvennyie prestupleniia v sfere predprinimatelskoy deiatelnosti : kommentariy k deystvuiushchemu zakonodatelstvu* [Criminal liability for economic crimes in the sphere of entrepreneurial activity : a commentary on the current legislation]. Kharkov : Rubikon, 1997. 105 s. [in Russ.].

4. Savchenko A. V., Kuznetsov V. V., Shtanko O. F. *Suchasne kryminalne pravo Ukrainy* [Modern criminal law of Ukraine] : kurs lektsiy. Kyiv : Vyd. Palyvoda A. V., 2005. 640 s. [in Ukr.].

5. Volynets R. A. *Bezposeredniy obiekt netsilovoho vykorystannia biudzhetsykh koshtiv, zdiysnennia vydatkiv biudzhetu chy nadannia kredytiv z biudzhetu bez vstanovlenykh biudzhetsykh pryznachen abo z ikh perevyshchenniam (st. 210 KK Ukrainy)* [Direct object of misuse of budget funds, for budget expenditures or provision of credits from the budget without determined budget purposes or with their excess (Article 210 of the CC of Ukraine)]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu im. T. Shevchenka. Yurydychni nauky*. 2011. № 86. С. 98–101. [in Ukr.].

6. Hutorova N. O. *Problemy kryminalno-pravovoi okhorony derzhavnykh finansiv Ukrainy* [Problems of criminal legal protection of sovereign finances of Ukraine] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv : Nats. un-t vnutrishnikh sprav, 2001. 459 s. [in Ukr.].

7. Melnyk M. I. *Kryminolohichni ta kryminalno-pravovi problemy protydii koruptsii* [Criminological and criminal law problems of anti-corruption] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy, 2002. 506 s. [in Ukr.].

8. Shvedova H. L. *Aktualni pytannia zapobihannia netsilovomu vykorystanniu biudzhetsykh koshtiv v Ukraini* [Topical issues of prevention of misuse of budget funds in Ukraine]. *Universytetski naukovy zapysky. Chasopys Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho. Ivano-Frankivsk : Redakts.-vydavn. viddil Ivano-Frank. un-tu prava im. Korolia Danyla Halytskoho*, 2017. Vyp. 3 (15). S. 55–62. [in Ukr.].

9. Komissarchuk Yu. A. *Detinizatsiia ekonomichnykh vidnosyn v Ukraini (kryminalno-pravove ta kryminolohichne zabezpechennia)* [De-shadowing of economic relations in Ukraine (criminal law and criminological support)] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv : Kyivskyy nats. un-t vnutr. sprav, 2006. 253 s. [in Ukr.].

10. Popovych V. M. *Teoriia i praktyka detinizatsii ekonomiky* [Theory and practice of de-shadowing of the economy] : monohrafiia. Irpin : Akad. derzh. podatk. sluzhby Ukrainy, 2001. 546 s. [in Ukr.].

11. *Kryminalne pravo Ukrainy : Osoblyva chastyna* [Criminal law of Ukraine : Special part] : pidruchnyk / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in. ; za red. prof. V. Ya. Tatsiia, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. 5-te vyd., pererob. i dop. Kharkiv : Pravo, 2015. 680 s. [in Ukr.].

12. *Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna* [Criminal law of Ukraine. A special part]

: pidruchnyk / Yu. V. Aleksandrov, O. O. Dudorov, V. A. Klymenko ta in. ; za red. M. I. Melnyka, V. A. Klymenka. 3-tie vyd., pererob. ta dop. Kyiv : Atika, 2009. 744 s. [in Ukr.].

13. Kryminalne pravo (Osoblyvya chastyna) [Criminal law (Especially private)] : pidruchnyk / za red. O. O. Dudorova, Ye. O. Pysmenskoho. Luhansk : Vyd-vo «Elton – 2». T. 1. 780 s. [in Ukr.].

SUMMARY

Tetyana Ye. Leonenko, Dmytro S. Shiyani, Olha Yu. Shiyani. The object of a criminal offence for misuse of budget funds, for budget expenditures or provision of credits from the budget without determined budget purposes or with their excess. An attempt has been made to determine the object of a criminal offense for misuse of budget funds, for budget expenditures or provision of credits from the budget without determined budget purposes or with their excess, on the basis of the analysis of scientific views, theoretical provisions and legislation on this problem.

The object occupies an important place in the system of composition of a criminal offense, in particular, provided for in Article 210 of the Criminal Code of Ukraine, as it is a mandatory element.

In the legal literature, the issue of criminal counteraction to the criminal offense provided for in Article 210 Criminal Code of Ukraine has received some attention in the writings of scholars. At the same time, in their writings, this problem is debatable.

The purpose of the article is to solve the problematic issues of determining the object of a criminal offense for misuse of budget funds, for budget expenditures or provision of credits from the budget without determined budget purposes or with their excess, on the basis of the analysis of scientific views, theoretical provisions and legislation on this problem.

Given that the criminal offenses under Articles 210 and 211 of the Criminal Code of Ukraine encroach on the budget system of Ukraine, in particular, on relations arising in the process of budget execution, and these relations do not belong to economic, and activities in this area are not economic, it seems appropriate to change the current title of section 7 “Criminal offenses in the field of economic activity” of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which contains these articles, to the following: “Criminal offenses in the field of economic activity and budget system”. The main direct object of the criminal offense under Article 210 of the Criminal Code of Ukraine is public relations arising in the process of state and local budgets in terms of using budget funds to ensure the tasks and functions performed by public authorities, the Autonomous Republic of Crimea, local governments during the budget period.

Keywords: *object of criminal offense, budget system, economic activity, economic relations, execution of budgets, misuse, budget funds.*

УДК: 343.81-341.42

DOI 10.31733/2078-3566-2021-1-202-208

Тетяна НІКОЛАЄНКО®

доктор юридичних наук, доцент

(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

ПРАЦЯ ЯК ЗАСІБ ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: АКТУАЛЬНИЙ ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

На основі аналізу практики та правових позицій вчених розглянуто особливості виконання покарань у вигляді позбавлення волі у Німеччині, Норвегії, США, Франції в частині ефективності досягнення мети виправлення засуджених крізь призму залучення їх до праці. Розглянута можливість застосування досвіду цих країн у вітчизняному правовому полі. Окреслено сучасний стан ефективності праці як засобу досягнення виправлення засуджених у зарубіжних країнах, сформульовані пропозиції щодо упровадження кращих результатів в українську пенітенціарну систему та визначені шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *позбавлення волі, виконання покарання, виправлення особи, в'язниця-острів, праця засуджених.*

© Ніколаєнко Т. Б., 2021

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4587-2561>

nikolayenko_tetyana@ukr.net